

Libros citados

- ALONSO, Amado (1945): «Prólogo a la edición española», en Ferdinand de Saussure: *Curso de lingüística general*. Buenos Aires: Ed. Losada.
- DIÉGUEZ VIDE, Faustino (2016): *12 preguntas (y una docena de respuestas) en torno al lenguaje*. Barcelona: Horsori.
- MORENO CABRERA, Juan Carlos (2013): *Cuestiones clave de la lingüística*. Madrid: Síntesis.
- MUÑOZ-BASOLS, Javier / MORENO, Nina / TABOADA, Inma / LACORTE, Manel (2017): *Introducción a la lingüística hispánica actual: teoría y práctica*. Oxon / New York: Routledge.
- UREÑA TORMO, Clara (2017): «Reseña de *Introducción a la lingüística hispánica actual: teoría y práctica*». *LinRed*, núm. XV (01-05-2017).

ILIESCU, Maria / ROEGIEST, Eugene (ed.) (2015): *Manuel des anthologies, corpus et textes romans*. Berlín: De Gruyter (Manuals of Romance Linguistics, 7), 701 p.

L'obra és publicada per una de les editorials més prestigioses internacionalment en l'especialitat (De Gruyter), que, a més, de sempre ha manifestat una amorosida afecció per la diversitat lingüística de la Romània. Aquesta editorial assegura una difusió estesa internacionalment del llibre i de la tasca de la veritable xarxa que són els autors dels capítols que conformen aquest llibre, molts d'ells escrits en diverses llengües romàniques: espanyol, portugués, italià i, sobretot, en francès, que fa de llengua vehicular de l'obra.¹

Una altra vàlua de mèrit, que fa fermaça i (de)mostra l'excel·lència del conjunt del llibre és que se situa al si de la no menys prestigiosa col·lecció «Manuals of Romance Linguistics».² Aquesta *Series*, dirigida per dos professors referencials com ara Günter Holtus i Fernando Sánchez-Miret, ja aplega una seixantena de títols que estableixen un estat de la qüestió que va molt més enllà i no només descriuen la matèria, sinó que creen coneixement. Es tracta molt més que de “manuals” o, potser, darrerament el concepte de ‘manual’ haja estat injustament devaluat especialment en l'àmbit hispànic per mor d'una interpretació restrictiva del que significa conèixer de deveres l'«estat de l'art» abans de llançar-nos a pretendre fer R+D+i. De segur que els criteris sovint esbiaixats d'alguna agència nacional d'avaluació de la “productivitat científica” hi deu haver tingut qualque cosa a veure. En l'àmbit internacional, els manuals tenen una noble tradició i una consideració de mèrit intel·lectual i científic, ja sia en la tradició alemanya —en què els manuals tenen tradicionalment vocació d'exhaustivitat—; ja sia en la tradició anglosaxona, més sintetitzadors, però no gens vulgaritzadors; ja sia en la tradició francesa, tendent a manuals no necessàriament totalitzadors i, alhora, no tan sintètics.

En aquest punt mitjà —o dolç— podríem situar els manuals d'aquesta col·lecció i, en concret, el que ens ocupa. Les 701 pàgines podrien semblar moltes o excessives per qui no estiga avesat a la matèria, però esdevenen justa mesura per acomplir els objectius del llibre: oferir sistemàticament i ordenada una perspectiva general (i alhora detallada) de les antologies i *corpora* relatius a les llengües romàniques; mostrar textos selectes en cada capítol representatiu de la diversitat diatòpica i “sociolingüística” de les llengües romàniques, que és, a més, un element cabdal del cabal d'aportacions substancials d'aquest llibre;³ i dedicar una secció a les parles “criolles” de base romanç. No contempla totes les va-

1. En aquest cas ens planyem que els dos capítols quant al català, que són excel·lents en plantejament, desenvolupament i resultats, no estiguen escrits en català en un context internacional com aquest llibre, aliat de les llengües romàniques.

2. Vegeu el web de la col·lecció: <<https://www.degruyter.com/view/serial/203451>> (Consulta: 20 de maig de 2018).

3. Ben bé no es tracta de mostres representatives quantitativament —tret ben significatiu quant a la lingüística de corpus contemporània. En el cas del llibre que ens ocupa, suposem que per lògiques i evidents limitacions d'espai,

riants, altrament hagués estat molt difícil d'encabir ni en 700 pàgines més, atesa la nombrosa diversitat de les llengües romàniques, prova de la seua perllongada història, nodrida tradició cultural, difosa extensió territorial, i vívida i intensa realitat, fins i tot en aquelles llengües i varietats no ja sols minoritàries ni minoritzades, sinó en evident perill d'extinció.

Perquè això constitueix aquest llibre, un exemplar exemple de compendi del coneixement sobre Lingüística Romànica, sobre Filologia Romànica i sobre Lingüística de Corpus aplicada a les llengües romàniques, i a la diversitat lingüística (diacrònica, diatòpica, diafàsica). Aquesta perspectiva articula una trinitat entre Filologia, Lingüística (de base de corpus) i Sociolingüística, que atén especialment a les antologies (hom debat a estones entre “antologies”⁴ i “crestomaties”) —potser hagués anat bé fer també més atenció al noble concepte de “*scripta*”.⁵ Aquest llibre supera la paradoxa que pot ser aplegar en un sol volum i projecte, desenvolupat i resolt amb rigor i amb uns paràmetres comuns⁶ i, per tant, no diversos entre sí, allò que d'essencial i imprescindible hi deu haver pel que fa a l'atenció i afany per fer aplecs (antologies) i corpora de les llengües romàniques, i a més, amb l'ús de diverses llengües en els capítols. En definitiva es tracta de gestionar, conèixer la diversitat consubstancial a les llengües romàniques, a la Romànica conferidora d'un sentiment i quasi identitat de *Romanitat*,⁷ i aportar una mena de

els textos que s'analitzen en cada capítol ho són a fi de representar o mostrar de manera apreciativa —i, de fet, en cap cas de manera forassenyada— el que es tracta o reporta quant a cada llengua o dialecte en cada cas. Quant a l'estratègica qüestió de calibrar com són de representatius els corpora, vid. Josep Martines / Vicent Martines (ed.), «Monogràfic: L'edició filològica de textos catalans de l'edat moderna. Un estat de la qüestió especialment referit a la constitució del *Corpus Informatitzat de la Gramàtica del Català Modern*», *Notandum*, 48 (2018), p. 1-109, amb estudis de Jordi Antolí, Gabriel Ensenyat, Joan Miralles, Eulàlia Miralles / Vicent-J. Escartí, Albert Rossich, Elena Sánchez <<http://www.hottopos.com/notand48/index.htm>> [Consulta: 26 de maig de 2018].

4. En català tenim una ennoblida tradició d'antologies d'aquesta mena. Sia'ns permés remarcar, perquè esdevé un veritable corpus en ella mateixa i conté una tipologia/classificació textual força estesa i útil, Joan Miralles, *Antologia de textos de les Illes Balears. Vol. I. Segles XIII-XVI*, IEB i PAM, 2006. Pròleg de Joan Martí i Castell; *Vol. II. Segles XVII-XVIII*, IEB i PAM. 2006. Pròleg d'Albert Rossich; *Vol. III. Segle XIX. Primera part*. IEB i PAM. 2007. Pròleg de Joan Mas i Vives; *Vol. IV. Segle XIX. Segona part*. IEB i PAM. 2008; *Vol. V. Segle XIX. Tercera part*. Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura. IEB i PAM. 2009; *Vol. VI. Segle XIX. Quarta part*. Govern de les Illes Balears. Conselleria d'Educació i Cultura. IEB i PAM. 2010; *Vol. VII. Pròleg de Pere Rosselló*, 2018; Vols. 8 i 9 ja en preparació referents a Mallorca en el segle XX i els dos darrers volums que comprendran textos de Menorca i de les Pitiüses.

5. En català té una extraordinària tradició al si de la no menys merescudament ennoblida “Escola” de dialectologia (també històrica) formada pel Dr. Joan Veny, com a eina estratègica —malgrat que qualque col·lega historiador de la literatura no atenga a raons filològiques i gose a negar-ne acientíficament la utilitat— per a la millora del coneixement de la llengua antiga literària i no literària, i de la contemporània. Sia'ns permés citar només, com a escandall de la seua vàlua: Joan Veny / Àngels Massip, *Scripta eivissenca*, IEC / IEM (Biblioteca de dialectologia i sociolingüística, 14), Barcelona, 2009; i *Scripta menorquina*, Barcelona / Maó, IEC / IEM (Biblioteca de dialectologia i sociolingüística, 15), 2011, ressenyat amb termes elogiosos per Wolfgang Scheickard en *Zeitschrift für romanische Philologie*, 129/4 (2013), 1216-1217 (DOI: <<https://doi.org/10.1515/zrp-2013-0156>>). És del tot significativa aquesta ressenya, sobre una obra filològica que estableix una antologia i corpus textual —dels considerats en el llibre que ressenyem al nostre torn— com a fruit d'un treball pròpiament filològic, apareguda en una revista com la *ZfRPh*, que és un dels puntals de la Filologia (Romànica) com a ciència, amb la *Revue des Langues Romanes* i *Romania*. Vegeu, a més, el web del Projecte Scripta (Universitat de Barcelona): <<http://www.scripta.ub.edu/>> (Consulta: 10 de maig de 2018); i les seues publicacions, especialment les col·leccions: *Scriptes dialectals* i la col·lecció *Scripta* (<<http://www.scripta.ub.edu/publicacions/>>).

6. Per exemple, hi ha un utilíssim capítol que més aïna és un paratext en què s'estableixen les abreviatures que fa servir el llibre, amb referència principal a la llengua francesa, llengua vehicular de treball en la mampresa del llibre.

7. Vid. Antoni Maria Badia i Margarit (2000), «'Romànica', 'Romànitas', 'Romanística'», *Estudis Romànics*, 22, p. 7-22.

rosa dels vents per orientar-nos-hi, perquè, a la diversitat diatòpica, diacrònica i diafàsica, hi ha també la diversa situació social i de *status* i estatut de les diverses llengües (no totes majoritàries, i sí moltes minoritàries i no escasses minoritzades).

Aquest llibre ens mostra una de les utilitats de la lingüística de corpus, i dels corpus com a tals: fer aplec del patrimoni tingut conscientment per compartir per a millorar-ne el coneixement, fer-ne valoració i estimar-lo, i no com a simple deler romàntic del gust estètic, sinó perquè la millora del coneixement de cada llengua romànica i del seu conjunt ajude als parlants, als estudiosos i a les institucions de recerca i docència, de fixació normativitzadora i de normalització a perseverar en les seues funcions.

En aquest llibre, la diversitat i extensió geogràfica de les llengües romàniques és visible i es resol eficientment la dificultat que es deriva de la complexitat i nombre dels fenòmens descrits i la seua extensió amb una sèrie de 11 mapes. Serveixen ben bé per a la finalitat didàctica que reconeixen els curadors, Iliescu / Roegiest, en la introducció del volum. L'obra té una vocació didàctica, sense embuts, adreçada a un públic de recercadors universitaris. Hi ha la recerca col·lectiva al servei de l'ensenyament superior de qualitat i, en aquest sentit, els curadors li han fet una *dispositio* dels continguts molt clara i fàcil de resseguir, en un viatge que s'inicia amb un esguard a les antologies i corpus panromànics, de base multilingüe, que mostren una perspectiva ja més generalitzadora (Carmen Mîrzea Vasile). En aquest cas, de manera clara i rasa, distingeix entre les antologies (aplects en format paper) i els corpus (en format electrònic) i els descriu.

En haver fet aquest primer tomb panromànic, els curadors disposen els capítols clarament orientats, és a dir, de l'occident cap a l'orient. Els tres primers capítols són dedicats a la llengua portuguesa. El primer capítol atén als textos antics (Esperança Cardeira / Silvio Toledo Neto). Tot seguit, hom estableix el panorama dels *corpora* y textos del portugués europeu contemporani (Clara Vanderschueren / Amália Mendes).⁸ Aquest capítol té com a objectiu ajudar el recercador a determinar els *corpora* que puguen resultar de més utilitat per al portugués en estadi contemporani i, a més, explicar com fer-los servir per poder-ne traure el màxim trellat. No és un aspecte balder, aquest. Molt sovint hom estableix, analitza i destria el que pot semblar més interessant per a una matèria, però no expliquem com poder-ne fer el processament més avinent. Sovint els *corpora* podrien donar molt més rendiment quant a la seues potencialitats, però (ens) manca explicar-ho clarament. Aquest capítol, a més, és remarcable perquè ateny la variació tipològica dels gèneres textuais i de les grans zones dialectals del portugués europeu. D'aquesta manera aconseguix donar una idea de la variació *lato sensu* del portugués europeu contemporani. De fet, aquest podria ser el lema de tot el llibre, fornir una idea com més completa i representativa millor de la variació referida a les llengües romàniques.

El tercer capítol referit a la llengua portuguesa (i quart del llibre) es refereix al portugués de Brasil (Mário Edoardo Viaro). És més que justificat ja sols si tenim en compte l'enorme proporció de parlants de la llengua portuguesa que hi ha al Brasil, així com la seua extensió geogràfica i la història de la conformació del seu cabal humà, determinat per la diversitat i la varietat, lingüísticament tampoc menor respecte de la del portugués de l'antiga metròpoli, secularment menys poblada i menys extensa. A més, cal tenir present el conreu literari brasiler, de gran activitat.

El capítol cinquè ateny la llengua gallega (Ramón Mariño Paz / María Dolores Sánchez). Presenta *corpora*, antologies, bases de dades i bibliografia així com també una selecció de textos en què hom pot traure l'entrellat dels principals trets de la llengua antiga i contemporània.

El llibre fa una passa més cap a l'est i ateny l'espanyol en el capítol sisè (Pedro Sánchez-Prieto Borja). És el primer de diversos capítols dedicats a aquesta llengua. Aporta una selecció d'antologies de

8. No deixa de ser una sanitària pràctica usar qualsevol llengua per a la comunicació científica. És un valor afegit d'aquest llibre, la llibertat i flexibilitat lingüística en aquest sentit. Això no obstant, podria haver estat un criteri a tenir en compte que hi hagués una certa coherència en el fet de tenir, en un llibre que advoca clarament per la cura de les llengües romàniques, més capítols escrits en les llengües de què tracten. No ho expressem com a retret, sinó com a *desideratum*.

textos espanyols que inclouen l'Edat Mitjana (encara que també amb etapes posteriors) i també ofereix una guia essencial dels *corpora* lingüístics més representatius. A la fi, inclou un breu comentari de tres textos emblemàtics (i amb evident càrrega identitària): *Nodicia de kesos*, *Glosas emilianenses* i *Cantar de Mio Cid*.

El capítol setè estableix un panorama dels corpus i textos de l'espanyol peninsular contemporani (Renata Enghels, Clara Vanderschueren & Miriam Bouzouita). Determina els *corpora* que les autores consideren aptes com a port segur per a desenvolupar recerca sobre qualsevol tema de l'espanyol europeu (més aïna el peninsular) contemporani; on trobar aqueixos *corpora* i on trobar-ne raó dels detalls. No fa un llistat exhaustiu i només atén a aquells *corpora* de lliure accés i amb una grandària raonable. A més dona una visió de la variació tipològica dels textos amb unes quantes mostres representatives. Es tracta de donar una visió general de les varietats textuais de l'espanyol actual i d'allò que les caracteritza.

El capítol vuitè ateny, dins de l'espanyol, a l'aragonés i asturleonés com a «dialectes històrics del llatí» y la seua situació actual (Juan Antonio Frago / María Antonia Martín Zorraquino). Aquest capítol, dividit en dos grans parts, primer tracta l'aragonés, i després l'asturleonés. Ho fa tot partint de la base que com a «dialectos históricos del latín», mostren afinitats lingüístiques quant a l'espanyol —en diuen, però, “castellano”— i també diferències clares entre si —òbviament. Quant a l'aragonés diuen que va comptar, com és fet històric, amb una nodrida tradició de conreu de la llengua comuna per mor de la Cancelleria Reial de la que va ser una veritable potència en l'Edat Mitjana, la Corona d'Aragó, encara que amb escàs conreu literari, especialment en comparació amb l'espanyol i el català. Des del segle xv és bona de veure una clara tendència cap a la interferència de l'espanyol, en tots els dos «dialectos históricos del latín». Quant a l'asturleonés, la castellanització va ser més primerenca, d'ençà de la unió del Regne de Lleó i Castella el 1230. Hom fa esment al fet que l'astúria té una base popular més ampla i nombrosa que l'aragonés i que la normalització s'està fent amb el suport d'aqueixa base demogràfica. Sobta en aquest cas que hom tracte com a «dialecto histórico del latín» i al si del capítol de l'espanyol la llengua asturiana —dotada de l'Acadèmia de la Llingua Asturiana⁹ i d'un teixit legal que li confereix un tractament docent al sistema educatiu del Principado de Asturias *de facto* compatible amb el de llengua cooficial i només li manca aqueix reconeixement oficial— i la llengua aragonesa. Ens sobta el fet que en un llibre en general tan respectuós amb les llengües romàniques i amb l'excel·lència que ja hem establert que té i el fa referencial, no incloga un tractament de la llengua asturiana (o de l'asturleonés) ni de la llengua aragonesa, com les llengües que són i les catalogue al si del llibre com els únics «dialectos históricos del latín». Sobta a més, que siguin aquestes dues llengües les úniques tractades com a dialectes. Per què no atendre, doncs, als parlar andalusos dins de l'espanyol? Som conscients que no va d'això, però, en definitiva, es produeix l'obscuriment de l'existència de dos llengües, una, la llengua aragonesa, en evident perill d'extinció per simple raó de demografia o minva de massa crítica de parlants; i, l'altra, la llengua asturiana, que s'esforça ferrenyament per aconseguir el reconeixement com a llengua cooficial al Principat d'Astúries i amb una tradició literària més rellevant en els darrers anys.

El capítol novè ateny l'espanyol hispanoamericà (Jens Lüdtke —espanyol—). En aquest cas el que ens sembla més interessant és que incideix en el fet que no hi ha una codificació sistemàtica de la gramàtica de l'espanyol americà i sí que, tanmateix, es codifica el lèxic, és a dir, la variació a què s'ha atés és a la lèxica i semàntica de base lexicològica i no a la morfosintàctica. Una de les utilitats dels *corpora*, en aquest context concret, és facilitar el coneixement de la llengua, establir índexs (l'autor en diu “tasas”) de freqüència, que son relativament baixos quant als fenòmens gramaticals en els textos tinguts en compte.

El capítol desè s'ocupa del judeoespanyol (Aldina Quintana). El seu estudi tracta els no pocs problemes que planteja el judeoespanyol atés el lloc que ocupa —aïllat i dispers, immers en realitats lingüístiques diferents si més no d'altres famílies lingüístiques— en el context de la variació de l'espanyol

9. Vegeu: <<http://www.academiadelalingua.com/>>.

per mor de la diàspora derivada de l'expulsió en 1492; a més, fins al segle xx era escrit en alifet hebreu; i els textos han estat de difícil accés.

El capítol onzè, el primer dels dos dedicats a la llengua catalana (Àngels Massip-Bonet), estableix repertori d'antologies, corpus i textos que és representatiu pel que fa a la gran atenció i desenvolupament metodològic de *corpora* per a la nostra llengua. És interessant per l'atenció de la ja indicada noble tradició d'antologies i scripta en la llengua catalana, l'atenció a l'oralitat, el polimorfisme i la incidència sobre el model de llengua.

El capítol dotzè, el segon dedicat a la llengua catalana (Àngels Massip-Bonet & Ares Llop-Naya), fa report dels *corpora* i antologies del català contemporani. En aquest cas ens sembla remarcable també el fet que subratlla, amb encert, la utilitat de les antologies i els *corpora* per a la codificació, l'estandarització i la millora, alhora, de la variació geolèctal.

El llibre avança més cap a orient amb el capítol 13, dedicat a l'occità antic, antologies, *corpora* i textos (Maria Sofia Corradini). L'autora parla «della lingua letteraria e amministrativa utilizzata nel Midi della Francia in epoca antica» (§ 1). Considerem que no és la manera més avinent per referir-se a Occitània i menys encara “in epoca antica” quan França no tenia ni de lluny l'extensió actual; de fet quedava ben lluny de la Mediterrània, quan a la corona francesa li barrava el pas a la Mediterrània el conjunt de senyories occitans, molts dels quals eren vassalls de la Corona d'Aragó o, quan no, “protegit” seus. Val a dir que un comtat occità tan important, ric i poderós com el de Provença —el remarquem per l'homonímia que sovint es dona quant a la llengua “provençal” com a manera d'enfosquir o “dialectalitzar” la llengua occitana al si del context del *Midi de la France*— tenia per titular Ramon Berenguer de Provença (i Aragó i Barcelona, familiar del Casal de Barcelona, cosí germà de Jaume I, i, com aquest, net del rei Alfons el Trobador, el primer rei nat com a rei de la Corona catalanoaragonesa). Fins a la batalla de Muret (1213), que va significar la desfeta de les forces catalano-aragoneses-occitanes (tolosenques i provençals, sobretot) front a les forces croades comandades per Simó de Montfort IV, i especialment fins al tractat de Corbelh (1259) en què Jaume I renuncia a les reivindicacions històriques sobre Occitània, no es pot parlar en absolut que Occitània siga el *Midi de la France*; i encara fins a dècades més tardanes, perquè els efectes de desposseïó dels senyors occitans en virtut del tractat de Mieux o de París (1239). Els recercadors no han d'oblidar que encara en 1286 Matfré Ermengaud va compondre a Besiers el *Breviari d'Amor*, que és una de les obres més extenses escrites en occità “in epoca antica”, en res deutor de França, obra referencial de l'enciclopedisme medieval i constitueix el primer “estudi” de literatura trobadoresca en occità. L'obra d'Ermengaud constitueix una vera “antologia” *avant la lettre* fins com les que poden estar citades en aquest llibre per a altres llengües. No hi ha en cap obra dels trobadors ni dels tractadistes de poètica trobadòrics dels segles XII i XIII cap referència al que és Occitània com a “Midi de la France”. Finalment, en occità i sobre textos escrits en occità, a Occitània tenim molts cançons de trobadors (veritables Antologies o potser més aïna en aquest cas, “Crestomaties”). Tal era el grau de desenvolupament de la cultura literària i l'estima al que estava escrit que hi ha un cabal important de cançoners i fins i tot es genera un (sub)gènere, les Vides, que donen breu notícia de la vida i obres i fets dels trobadors. No podem parlar ni donar a entendre que hi havia cap relació de dependència ni lingüística ni cultural respecte a França. A més, els tres textos en què l'autora para atenció (un text administratiu que passa per ser el més antic conservat —segle XII—, la primera cobla d'un poemat religiós no canònic/litúrgic, i la primera cobla d'una cançó del gran Peïre Vidal) no són en absolut representants del *Midi de la France*, de cap perifèria, i sí de la gran producció literària, esponderosa normalitat lingüística i cultural en llengua occitana de la trobadoria, en no res deutora llavors a França.

En el capítol 14 hom tracta de a l'occità del segle XIX i contemporani: antologies, *corpora* i textos (Maria Sofia Corradini). Hom fa report de les nombroses antologies, textos i també *corpora* que es desenvolupen des de la segona meitat del XIX, amb el reviscolament occitanista (*felibritge*). També s'atén a l'oralitat i es fa repertori de textos representatius de la realitat lingüística i gràfica de les terres d'Oc.

En el capítol 15 hom s'ocupa del gascó (Maria Sofia Corradini) i, en el 16, del francoprovençal (Andrés Kristol). En aquest darrer cas concorre el fet de la forta dialectalització del francoprovençal i el perill d'extinció en què es troba, situat entre dues llengües gal·loromàniques en millor situació

—evidentment, el francès, i l'occità, aquesta evidentment en no tan bona situació. En aquest cas, amb la gran variació dialectalitzada els *corpora* reportats proven de documentar la coherència lingüística del francoprovençal com a llengua diacrònicament i diatòpica. Aquesta és una altra prova de les utilitats poderoses de la lingüística de corpus.

Tot seguit s'inicia una sèrie de set capítols (cc. 17-23) dedicats al francès. És una clara descompensació en nombre i en aspectes tractats respecte a altres llengües que també tenen continguts i tradició secular quant a antologies i *corpora* semblants (p. e. el portugués, l'espanyol, el català, l'italià i el romanés), tot i que els capítols estan desenvolupats amb encert i mestria. Es tracta dels capítols: 17, sobre les antologies i corpus de textos francesos antics (Marieke Van Acker); 18, l'aparició de les tradicions escrites franceses (Marieke Van Acker); 19, hom fa un colp d'ull a les scripta medievals i els textos que les representen (David Trotter); 20, hom fa atenció a textos no literaris del segle XVII (Gerhard Ernst) i atén a tipologia "trifàsica" de textos: els que reporten/contenen discurs oral, els textos dels menys formats i el textos cultes i administratius o pensats per a una difusió argumentativa o polemista, sempre per escrit; 21, hom reporta *corpora* i textos relatius al francès modern (Paul Cappeau / Françoise Gadet); 22, hom fa una passa més al nord, cap a la Bèlgica valona, la Romània contínua més septentrional, i atén als testimonis escrits dels dialectes romànics belgues (Marie-Guy Boutier); 23, i finalitza aquesta cabalosa atenció al francès, amb un salt cap a l'oest tot atenent el Canadà francès, especialment, els segles XVIII i XIX (France).

El llibre torna a la Romània lingüística europea, i avança cap a orient. En el capítol 24 comença l'atenció al retoromanx i reporta les antologies i textos del romanx (Georges Darms). És un cas molt interessant atesa la seva pràcticament màxima diversitat/variació diatòpica, de fet podríem dir-ne atomització. Els *corpora* poden ajudar efectivament al fet que les llengües en aquesta situació recuperen o no perden cos (comú) i percepció d'unitat.

En el capítol 25 hom para esment a textos en ladí (Heidi Siller-Runggaldier). Presenta les varietats específiques ladines i la seua distribució territorial i reporta alguns dels trets fonètics i fonològics, diversos dels quals són comuns amb varietats del friülà, amb el qual, secularment, hom ha considerat que formen part del retoromanx. Presenta els trets fonètics, gramaticals i lèxics propis del ladí i les antologies i *corpora* específicament referits al ladí. Pren en consideració i analitza textos gardenès, que s'inserixen en la varietat septentrional del ladí, i textos del fassano, inserit en la varietat meridional.

En el capítol 26 hom fa una passa més cap a orient en el nord de la Península Itàlica i para esment al friülà (Federico Vicario). Analitza dos exemples de scripta tardomedieval per il·lustrar la gènesi del friülà. Després tracta els trets essencials de la llengua comuna i de les variants, amb mostres en prosa i en vers, i també de materials de mena etnopoètica. No deixa de tenir present repertoris lexicogràfics, en línia, i antologies literàries.

Tot seguit hi ha tres capítols dedicats a l'italià. En el capítol 27 hom para esment als antics textos en italoromanç (Marcello Barbato), on es remarca la breu atenció "all'Italia dialettale" dels temps de Dante, amb huit textos analitzats: tres del nord, un de toscà, quatre centromeridionals. Així hom vol oferir una visió representativa de les diverses àrees lingüístiques, tipologies textuals i pràctiques ecclèsiàstiques. Sembla que amb Dante s'"unifiqués" la llengua italiana —i que Petrarca i Boccaccio ho reblaren— i no va ser així i aquest és un encert d'aquest treball; les variants geoelectals existien abans i després a Itàlia, i, a més, molt marcades i diferenciades entre sí, i fins i tot amb tradicions literàries molt fermes, com ara les del napolità o les del sicilià.

En el capítol 28 (Claudia Crocco) es fa report dels *corpora* i textos d'italià contemporani més representatius per a l'estudi de la llengua i les seues variants. I en el capítol 29 (Fiorenzo Toso) s'estableix un repertori de textos dialectals italians contemporanis.

En el capítol 29 el llibre es fa a la mar i atén a la documentació corsa (Stella Retali-Medori). En aquest cas llampa el fet que el cors no dispose encara d'una antologia de textos específica, editats de manera que puguin ser base apta per a estudis lingüístics. Aquest treball fa veure que fóra possible fer-la i que hi ha una documentació profusa des del segle XIII fins al XVIII i a més textos de caire etnopoètic fruit de treballs de camp de la darrera part del XX endavant i que poden ser fiables. Aquest capítol doncs contribueix a omplir un buit important.

En el capítol 30 hom para esment a l'altra gran illa tirrena, Sardenya, i a la seua llengua, sard i en reporta antologies, *corpora* i textos antics i moderns (Eva-Maria Remberger).

Segueixen quatre capítols en què el llibre arriba a l'orient de les llengües romàniques i que atenyen a l'àmbit del romanés (cc. 31-34). El capítol 31 s'ocupa del romanés antic (Emanuela Timotin) en què hi ha una secular tradició d'antologies des del segle XVI, la majoria en alfabet ciríl·lic. En el capítol 32 (Carmen Mirzea Vasile / Emanuela Timotin) es fa esment del romanés contemporani, en què hi ha un gran i divers cabal de *corpora* de textos contemporani i moderns. De fet, en romanés la tradició per congregar *corpora* (bé com a antologies i més contemporàniament com a corpus) és ininterrompuda. A més, és nombrosa i diversa. De fet, amb només huit textos com a mostra, les autores aconseguen palesar les característiques del romanés contemporani i les seues no precisament escasses varietats.

En el capítol 34 es té cura del dialecte aromanés (Emanuela Timotin) i es fa èmfasi en la fragmentació del dialecte.¹⁰

En el capítol 35 hom atén al dialecte megleno-romanés (Emanuela Timotin) i també destaca la fragmentació d'aquest altre dialecte.

A continuació el llibre aborda les parles criolles generades per les tres llengües romàniques (francès, espanyol i portugués), per haver tingut un *imperium* colonial. En el capítol 36 es fa esment de la documentació lingüística de les parles francocriolles (Sibylle Krieger). En el capítol 37 hom tracta el papiament i les parles criolles hispanes (Johannes Kramer). En el capítol 38 es descriuen les parles criolles de base lexical portuguesa (Hugo C. Cardoso / Tjerk Hagemeijer / Nélia Alexandre).¹¹

Acaba el llibre amb el preceptiu llistat de col·laboradors i un índex de matèries i conceptes, que resulta utilíssim, encara que magre en proporció a la densitat i cabal conceptual de l'obra.

Enyorem l'existència d'un índex repertori essencial de les antologies i dels *corpora* tractats al llarg de l'obra. Això hagués fet encara més útil i més referencial aquest llibre i hagués donat cos gràfic en un sol report a una mena de *metacorpus* de les llengües romàniques. Es tracta només d'un desideratum i no de cap crítica.

Aquest llibre és un ric joiell —per dir-ho amb paraules de Joan Roís de Corella. Ho és per diverses raons. Esdevé una obra resultat de Filologia en l'extensió més estricta i, alhora, interdisciplinària del terme: acarament de textos, antics, moderns i contemporanis; presa en consideració de textos literaris i no literaris, i també dels que són testimoni escrit d'oralitat; reflexió teòrica, establiment de constants; remissió a una destil·lada bibliografia en cadascun dels 38 capítols, que en conjunt fan que en aquest llibre també “prenga cos” un veritable corpus bibliogràfic sobre Lingüística de corpus, sia per a teoria, sia per a aplicacions, romànica.

Vicent MARTINES
ISIC-IVITRA
Universitat d'Alacant
Institut d'Estudis Catalans

10. Val a dir que aquest capítol ha estat comentat (segons com, contretat, precisat o matisat) per Nicolas Trifon, «L'aroumain, variété du roumain en dehors de la Roumanie?», *Lengas*, 78 (2015) <<http://journals.openedition.org/lengas/966>> [Consulta: 5 de juny de 2018].

11. Val a dir que aquest capítol ha estat desenvolupat pel mateix Hugo C. Cardoso, «Manuscritos portuguesas do arquivo regional de Ernakulam, Índia (sécs. XVII-XIX)», IV Congresso Internacional de Linguística Histórica. Homenagem a Ivo Castro. Livro de resumos, Lisboa, Faculdade das Letras da Universidade de Lisboa, 17-21 juliol de 2017 <https://www.uni-bamberg.de/fileadmin/uni/fakultaeten/split_faecher/romanistik/PDF/IV_CILH_Livro_de_Resumos_2017.pdf#page=76> [Consulta: 20 de maig de 2018]; «The Creole of Diu in Hugo Schuchardt's Archive», *South Asian Studies*, 34, 1 (2018) <<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/02666030.2018.1440058?scroll=top&needAccess=true>> [Consulta: 30 de maig de 2018].